

PROBLEMI IN DISKUSIJA

**O vojvodskem stolu in Liburniji
ter o metodi in znanstveni korektnosti neke razprave**

V zadnjem Zgodovinskem časopisu je arheolog in zgodovinar Andrej Pleterski objavil zelo obsežno razpravo *Mitska stvarnost koroških knežjih kamnov*,¹ v kateri je obravnaval in na novo interpretiral celo vrsto vprašanj, ki zadevajo zgodnj srednjeveško karantansko in kasnejšo srednjeveško koroško zgodovino. Med njimi sta, po mojem mnenju, zelo pomembni dve njegovi interpretaciji dosedanjih virov, ki – če bi držali – v temelju spreminjata dosedanja zgodovinska sliko. Prva, ki pa ni povsem nova,² je, da je vojvodski stol »habsburška novotvorba« in je bil zgrajen leta 1335 (in sicer samo vzhodni, vojvodski stol, zahodni, palatinski, naj bi bil dodan kasneje) na mestu, kjer je prvotno stal knežji kamen, katerega so prav za potrebe ustoličenja prvega Habsburžana za koroškega vojvodo prenesli na Krnski grad. Drugi, še pomembnejši zaključek njegove raziskave je, da je na prostoru, ki ga »tradicionalno« zgodovino pisje šteje h karantanskemu, obstajala še ena kneževina: Liburnija, ki je zajemala današnjo zahodno Koroško in Vzhodno Tirolsko (porečje zgornje Drave približno do Beljaka in Osojskega jezera) ter zgornjo dolino Mure skorajda do Leobna na današnjem zgornjem Štajerskem.

I. Vojvodski stol

Pleterskemu po mojem mnenju kljub vsem naporom ni uspelo zavrniti doslej prevladujočega mnenja v zgodovino pisju o zgodnejšem nastanku vojvodskega stola, niti niso prepričljivi njegovi argumenti, ki pozitivno dokazujejo nastanek tega spomenika v letu 1335. Vir, ki ga ni uspel preinterpretirati, je pismo cesarskega notarja Burkharda iz leta 1161 opatu samostana v Siegburgu,³ kjer pisec pisma pravi, da je potem, ko je prejel cesarsko opolnomočje Friderika Barbarosse (*litteris a curia*)⁴ v prisotnosti oglejskega patriarha, salzburškega nadškofa in drugih knezov »brez odlašanja ustoličil brata umrlega vojvode na sedež vojvodine Koroške«⁵ (*fratrem defuncti ducis in sedem Karinthani ducatus intronizavi*). Tam je tudi pokazal pismo, ki je bilo namenjeno vazalom in ministerialom salzburškega nadškofa, v katerem jim je bilo ukazano, naj opomnijo nadškofa, da naj da cesarju, kar je cesarjevega. Nadškof se je začel razburjati, stoječ na kamnu (*stansque super lapidem*) se je prekrizal in napovedal, da bo iz njega govoril Sveti Duh in je imel govor o papežu (Aleksandru III.).

Burkhardovo pismo je v zgodovino pisju doživelo že več obravnav,⁶ zadnji pa se je z njegovim poročilom podrobno ukvarjal Heinz Dopsch, ki je svoja izvajanja na koncu povzel z ugotovitvijo, da predstavlja Burkhardovo pismo o dogodkih konec leta 1161 »najstarejše nedvoumno dokazilo o

¹ Andrej PLETESKI, *Mitska stvarnost koroških knežjih kamnov*, ZČ 50 (1996) 481–534.

² V podobnem smislu že Ulrich STEINMANN, *Die älteste Zeremonie der Herzogseinsetzung und ihre Umgestaltung durch die Habsburger*, Carinthia I 157 (1967) 469–497; po njem tudi Wilhelm BAUM, Rudolf IV. der Stifter. Seine Welt und seine Zeit (Graz, Wien, Köln 1996) 73; k Steinmannovi razpravi primerjaj kritiko, ki jo je napisal Bogo GRAFENAUER, *Ustoličevanje koroških vojvod in vojvodski prestol*, ZČ 24 (1970) 119–122.

³ *Monumenta historica ducatus Carinthiae* (= MHDC) III (Hrsg. August Jaksch; Klagenfurt 1904) 385–387, št. 1030 in 1031; *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku* (= Gradivo) IV (izd. Franc Kos; Ljubljana 1915) 221 sl., št. 437.

⁴ O interpretaciji tega termina gl. Bogo GRAFENAUER, *Ustoličevanje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev* (Ljubljana 1952) 72; Heinz DOPSCH, ... *in sedem Karinthani ducatus intronizavi*... Zum ältesten gesicherten Nachweis der Herzogseinsetzung in Kärnten, v: Regensburg, Bayern und Europa. Festschrift für Kurt Reindl zu seinem 70. Geburtstag (Hrsg. L. Kolmer und P. Segl, Regensburg 1995) 122.

⁵ Prevod po Grafenauer, *Ustoličevanje*..., 71; tako ima tudi Pleterski, *Mitska stvarnost*..., 497.

⁶ Za starejšo literaturo gl. Grafenauer, *Ustoličevanje*..., 71; za novejšo pa Dopsch, ... *in sedem*..., 115 sl.

koroškem vojvodskem ustoličenju» in da je »vojvodski stol kot *sedes ducatus* jasno označen.«⁷ Dopscheva argumentacija se sestoji iz več točk in izhaja iz tega, da je imel le vojvodski stol sedež, na katerega je bil novi vojvoda lahko introniziran in da je že po svoji obliki – sedež je obdan z mogočnim naslonjalom za hrbet in naslonjaloma za roke – imel formo (pre)stola, medtem ko je bil knežji kamen za kaj takšnega neprimeren, saj je imel le gladko zgornjo ploskev. Še bolj pomembno pa je, da Burkharda potrjuje v tridesetih letih 14. stoletja Janez Vetrinjski, nedvomno najboljši vir, ki ga imamo o ustoličevanju. V njegovem opisu obreda je vojvodski stol označen z enakim oz. podobnim terminom, kot ga ima Burkhard, namreč kot *sedes ducatus* oz. v podrobnejšem opisu fevdnopravnega akta kot *sedes tribunalis* (sodni stol), medtem ko je knežji kamen označen s terminom *lapis (sub monte Karinthiano prope ecclesiam sancti Petri lapis est)*.⁸ Paralele s terminologijo Burkhardovega pisma so očitne in razlaga, da pomeni *sedes ducatus* njegovega poročila vojvodski stol, *lapis* pa knežji kamen, je najbolj naravna in neprisliljena. Poleg tega je Dopsch tudi opozoril, da je Burkhard svojo izredno vlogo ustoličevalca lahko odigral le pri vojvodskem stolu in ne pri knežjem kamnu. Fevdno pravni akt obreda je namreč potekal le pri vojvodskem stolu in njegovo cesarsko pooblastilo se je lahko nanašalo samo na ta del obreda. Zaradi tega Burkhard, ki je v pismu v središču dogajanja postavil samega sebe, obreda pri knežjem kamnu, kjer ni igral nobene vloge in ki ga zaradi uporabe slovenskega jezika ni niti razumel, sploh ne omenja oz. je knežji kamen omenjen samo mimogrede.⁹

Za to, da je vojvodski stol stal najmanj že leta 1161 – in da ga niso mogli postaviti šele leta 1335 – obstojajo torej zelo dobri argumenti, ki temeljijo v *sočasnem* viru in od človeka, ki ni bil samo priča ampak *udeleženec* dejanja. Teh argumentov pač ni mogoče zrušiti le s trditvijo Pleterskega »da je sklicevanje na enopomenskost besed *sedes* in *lapis* šibak dokaz, ker (resda poznejši) viri obe oznaki uporabljajo za oba kamna.«¹⁰ To ni absolutno noben argument, da *sedes ducatus* Burkhardovega pisma ne more pomeniti oz. ne pomeni vojvodskega stola! Pri tem bi dodal še to, da je Pleterskemu primerjava Burkhardove terminologije s poznejšo Janeza Vetrinjskega očitno sporna, ni mu pa npr. sporno prirediti vir svoji interpretaciji (povsem nedvoumni in doslej v historiografiji tudi nesporni *Glanegg* obeh vrinkov Švabskega ogledala¹¹ se je moral z vratolomno akrobacijo spremeniti v *Tanzenberg/Plešivec*, ker pač to ustreza njegovi interpretaciji, da je knežji kamen stal na mestu, kjer sedaj stoji vojvodski stol).¹²

Poleg tega, da ni uspel argumentirati, da pri Burkhardovem opisu ne gre za vojvodski stol, pa ni Pleterski uspel predočiti tudi nobenega pozitivnega dokaza, da je bil vojvodski stol postavljen šele v 14. stoletju. Vse, s čimer lahko postreže, je le *domneva*, da je sedež vojvodskega stola (kapitel) nastal šele v 12. oz. v prvi polovici 13. stoletja, čeprav nekateri drugi raziskovalci zagovarjajo in sprejemajo mnenje, da gre za predromanski kapitel.¹³ Za dokazni postopek časa nastanka vojvodskega stola je edino relevantno, da raziskave v tej smeri niso dale niti jasnega niti enotnega odgovora in da zato na tej podlagi ne moremo delati nobenih trdnih zaključkov. Tako bi bilo vsaj znanstveno korektno. Vendar se Pleterski ne ustri ni na tej točki, ampak postavi naslednjo domnevo: ker je na Koroškem v 12. in prvi polovici 13. stoletja stalo že nekaj pravih romanskih katedral (sic!), verjetno je mislil bazilik) z velikimi kapiteli, bi bila lahko med njimi tudi Gospa Sveta, čeprav o tem, kako je izgledala, kdaj in v kakšnem stilu je bila zgrajena in kakšno arhitekturno opremo je imela predhodnica še danes stoječe poznogotske cerkve, zaenkrat ne vemo nič.¹⁴ Prav iz te fantomske »katedrale« bi po mnenju Pleterskega lahko izviral sedež (kapitel) vojvodskega stola, kar je po njegovem še toliko bolj logično, ker je sedanja cerkev nastala okrog srede 15. stoletja in je bilo zato 14. stoletje pravi čas za prenos kapitela!¹⁵ Se oproščam, ampak na tem mestu svoje razprave Andrej Pleterski, sledeč maniram

⁷ Dopsch, ... in *sedem*..., 122.

⁸ Gl. Grafenauer, Ustoličevanje..., 92 sl., zlasti 96 in 98.

⁹ Dopsch, ... in *sedem*..., 120 sl.

¹⁰ Pleterski, Mitska stvarnost..., 498.

¹¹ Grafenauer, Ustoličevanje..., 80.

¹² Pleterski, Mitska stvarnost..., 496 sl. in slika 8.

¹³ Karl GINHART, Der Herzogssitz des Kärntner Herzogstuhls, Carinthia I 157 (1967) 460–466; Gotbert MORO, Zur Geschichte des Kärntner Herzogstuhles, Carinthia I 157 (1967) 420–441; Grafenauer, Ustoličevanje koroških vojvod in vojvodski prestol, 118.

¹⁴ Marjan ZADNIKAR, Gospa Sveta in Gosposvetsko polje (Celovec 1988) 13.

¹⁵ Pleterski, Mitska stvarnost..., 488.

slovenskih venetologov, postavlja trditve in dela sklepe brez stvarne podlage v virih! Na takšen način je možno iti še dlje, kot je šel Pleterski in priti do naslednje »znanstveno utemeljene« ugotovitve, pomembne za zgodovino Gospe Svete, še bolj pa za zgodovino ustoličevanja samega. Iz dejstva, da je bila sedanja cerkev zgrajena okrog srede 15. stoletja in iz ugotovitve Pleterskega, da je bil vojvodski stol postavljen šele 1335, kapitel, ki je služil kot njegov sedež, pa je izviral iz gosposvetske cerkve, izhaja, da je morala biti »romanska katedrala« – njen obstoj dokazuje prav kapitel v vojvodskem stolu, ki hkrati priča, da je morala biti cerkev zgrajena v 12. ali v prvi polovici 13. stoletja – najkasneje do 1335 v ruševinah. Kajti nesporno bolj verjetno je, da so kapitel za sedež vojvodskega stola vzeli iz cerkve, ki je bila že v ruševinah, kot pa iz objekta, ki je še služil svojemu namenu. Iz zgodovine namreč poznamo celo vrsto primerov, ko so ruševine nekdanjih zgradb ali celo naselij s pridom izrabljali za gradbeni material za novogradnje; nenazadnje imamo potrditev za to kar na našem primeru, saj je večina kamnov, iz katerih je zgrajen vojvodski stol – kot ugotavlja tudi Pleterski – izvirala iz ruševin bližnjega Virunuma. Z drugimi besedami povedano to pomeni, da je leto 1335 *terminus ante quem* je pri Gospe Sveti prišlo (iz neznanih vzrokov in razlogov) do uničenja tamkajšnje cerkve in miniti je moralo več kot stoletje, da je bila v nekdanjem verskem središču Karantancev zgrajena nova cerkev. Ta ugotovitev pa hkrati pomeni, da je potrebno na novo prevrednotiti poročila, ki nam jih o ustoličevanju prinaša Janez Vetrinjski in katerim je zgodovinopisje v glavnem brez omejitev sledilo. Kajti, ne samo da je opat zamolčal, da je bila cerkev pri Gospe Sveti v ruševinah, ampak celo nasprotno še napačno trdi, da je ob ustoličenju Habsburžanov Otona Veselega leta 1335 in Albrehta II. Hromega leta 1342, katerima je zelo verjetno tudi osebno prisostvoval, potekala v gosposvetski cerkvi maša, pri kateri je krški škof blagoslovil novega vojvodo.¹⁶ O absurdnosti takšnega dokazovalnega postopka ni potrebno izgubljati besed.

Podobno, kot je skušal pomladiti vojvodski stol, je skušal Pleterski postarati zahodni, palatinski, sedež vojvodskega stola, ki naj bi po njegovem mnenju nastal »v slovanskem kulturnem okolju zgodnjega srednjega veka« in bil prvotno del »svetega sestoja kamov«. Vojvodskemu stolu naj bi ga dodali šele za časa vojvode Rudolfa IV. okrog 1360–1365.¹⁷ Že takoj na začetku naj povem, da je datacija nastanka tega kamna *ex eo ipso* nemogoča: kamen je skrajno skromno obdelan, stilno nedoločljiv in brez paralel. Iz poznanih podatkov pisanih virov lahko določimo samo *terminus post quem* je vojvodski stol že imel oba sedeža in to je bilo šele v 14. stoletju.¹⁸ No, Pleterski misli, da je kljub temu našel metodološko pravilno in znanstveno preverljivo pot, ki mu je omogočila ne samo datacijo nastanka našega spomenika v zgodnji srednji vek, ampak tudi njegovo umestitev v slovansko kulturno sredino. Seveda, najtežje stvari so v resnici najbolj preproste in tistega, kar ves čas gledamo, sploh ne vidimo: »A pozornost mi je vzbudila oblika gora in hribov z imenom Stol, Stojna. Praviloma imajo dva enako visoka vrhova s položnim sedlom med njima. Njihov obris je enak čelnemu robu zahodnega sedeža vojvodskega stola. To podobnost si lahko razlagam samo tako, da je oblika značilna za podobo staroslovanskega stola.«¹⁹ Da bo razlaga še bolj prepričljiva, nam je avtor za ilustracijo svojega prav postregel z dvema risbicama (slika 4), od katerih nam ena prikazuje obris zahodnega sedeža vojvodskega stola s sprednje strani, druga pa obris Stola v Karavankah, kot se ga vidi iz Savske doline (zakaj si za primerjavo z obrisom palatinskega sedeža ni raje izbral obris te gore, kot je vidna s koroške strani?). Toda še primer, ki ga je *sam* izbral, ne podpira tistega, kar nam razlaga v tekstu – namreč, da imajo hribi z imenom Stol praviloma dva enako visoka vrhova s položnim sedlom vmes! Tega na njegovi sliki št. 4 ni videti. Takole na pamet lahko dodam, da tudi kobariški Stol nima dveh vrhov s sedlom vmes, verjetno pa bi se našel še kakšen. Poleg tega je obris posamezne gore odvisen od gledišča, tj. s katere strani jo gledamo. Zato je spremenljiv, kar pomeni, da lahko obris posamezne gore izbiramo (manipuliramo) po mili volji. Vrhunec vsega pa je, da je za Pleterskega za podobnost med čelnim robom palatinskega sedeža in obrisom hribov z imenom Stol (za katero, kot sem pokazal,

¹⁶ Gl. Grafenauer, Ustoličevanje..., 103 sl.

¹⁷ Pleterski, Mitska stvarnost..., 489, 495, 501.

¹⁸ Vendar mislim, da je bilo to že pred Rudolfom IV., kajti goriški grofje so že od leta 1339 imeli koroški palatinat v fevdu od Habsburžanov kot koroških vojvod (MHDC X (Hrsg. Hermann Wiessner; Klagenfurt 1968) 50, št. 114), že leta 1342 pa je v delilni pogodbi, s katero so si goriški grofje razdelili celoten goriški dominij, naslednja določba: *Ez ist auch getaidingt, daz der eltist under uns, die wird von der Pfalcz haben und tragen sol, die darzu geho'rent, da man den herczogen ze Tzol auf den stül seczt den andern seim brüdern an allen iren schaden irr recht* (MHDC X, 63, št. 161).

¹⁹ Pleterski, Mitska stvarnost..., 489.

ne moremo trditi, da je *pravilo*, kot piše Pleterski) možna ena sama razlaga (»si lahko razlagam samo tako«); namreč, da so hribi dobili ime Stol zato, ker so naše slovanske prednike ob njihovem prihodu v Vzhodne Alpe spominjali na tisto pohošstvo, na katerem so sedeli že v svoji pradomovini! Ker že navaja geslo stol v Slovenskem etimološkem slovarju v podporo svoji tezi, bi lahko – vsaj korektno bi bilo – navedel tudi to, da stol lahko pomeni tudi »strma gora, vzpetina s ploskim vrhom«²⁰ in da imajo, če se že gremo te igrice, hribi z imenom Stol svoje ime lahko tudi zato, ker po svoji obliki spominjajo na mizo (kobariški Stol npr.), ki se je v slovanščini tudi imenovala – stol.

V zvezi s tem vprašanjem moram omeniti še en dosežek »nove znanosti«, ki jo k nam uvaja Pleterski. Hribi z imenom Stol in tudi oblika palatinskega sedeža naj bi spominjali na »podobo staroslovanskega stola«. Toda naj mi kolega Pleterski, ki je arheolog in dobro pozna slovansko materialno kulturo, pove in me poduči, ali je sploh poznan kakšen stol, ki ga lahko opredelimo kot staroslovanskega? Jaz ga namreč ne poznam in če ga tudi v resnici ni, kako ve, da so hribi z imenom Stol svoje ime dobili ravno po podobnosti z obliko praslovanskega stola, ko pa so tudi druge možnosti? Kajti če ni primerjalnega gradiva, smo zopet priča novim metodološkim prijemom, ki jih v znanost vpeljuje Andrej Pleterski; z njimi ni samo možno datirati in opredeliti kulturnega okolja nastanka palatinskega sedeža vojvodskega stola, ampak hkrati tudi rekonstruirati praslovanski stol, katerega izgled se je ohranil v obrisih gora z imenom Stol!

Naj ta prvi del o vojvodskem stolu zaključim z ugotovitvijo, da se Pleterskemu pač ni posrečilo postreči s prepričljivim argumentom, da je zahodni, palatinski, sedež nastal že v zgodnjem srednjem veku. Pošteno si priznamo: glede na podatke, ki jih imamo, datacija nastanka tega kamna ni mogoča in to vprašanje ostaja še naprej odprto. Zahodni sedež je lahko nastal od kogarkoli in kadarkoli do 14. stoletja. To pa seveda pomeni, da se tudi domneva Andreja Pleterskega, da je zahodni sedež vojvodskega stola prvotno spadal v »sveti sesto kamnov,« ne more dvigniti nad raven hipoteze in da zato ostajajo zgolj hipotetični tudi vsi zaključki, ki jih je iz tega izpeljeval.

II. Liburnija

Vzhodnotirolski, koroški in zahodnoštajerski prostor, za katerega je v vsej dosedANJI historiografiji veljalo, da je bil v zgodnjem srednjem veku politično enoten, je Andrej Pleterski v svoji razpravi razbil s spoznanjem, »da je ob Karantaniji obstajala v Alpah tudi kneževina Liburnija,«²¹ in pravilno poudaril, da se s tem v temelju spreminja naša slika tedanje zgodovine. Do tega epohalnega odkritja je prišel z novo interpretacijo (branjem, prevodom) tistega stavka petega poglavja znamenite Konverzije, ki poroča o posvetitvi prvih treh po imenu poznanih cerkva v Karantaniji. Ker gre, v kolikor drži, za izjemno pomembno ugotovitev, se je potrebno ob njej ustaviti nekoliko podrobneje in preveriti argumente in dokaze, ki jo podpirajo.

Začnimo kar s ključnim stavkom Konverzije: *Qui venientes Carentanis dedicaverunt ibi ecclesias sanctę Marię et aliam in Liburnia civitate seu ad Undrimas et in aliis quam plurimis locis.*²² Vsi trije izdajatelji Konverzije v tem stoletju od Kosa preko Wolframa do Loška, katerega izdaje Pleterski še ni mogel upoštevati, so ta stavek brali enako, da so namreč Modest in duhovniki, ki so ga spremljali, prišli h Karantancem in jim posvetili tri cerkve: cerkev svete Marije, cerkev *in Liburnia civitate* in še eno *ad Undrimas*.²³ Pleterski po pravici poudarja, da takšno branje ni edino možno in predlaga novo, ki je prav tako legitimno: »In ko so ti prišli, so tam posvetili Karantancem cerkev svete Marije in neko drugo na področju Liburnije, natančneje v Undrimah, in v zelo številnih drugih krajih.«²⁴ Novosti glede na tradicionalno branje sta dve. Prvič, duhovniki niso prišli h Karantancem in

²⁰ France BEZLAJ, Etimološki slovar slovenskega jezika III (Ljubljana 1995) 319.

²¹ Pleterski, Mitska stvarnost..., 525.

²² *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* (= CBC), c. 5. Konverzijo citiram po najnovejši in s kritičnim aparatom najpopolneje opremljeni izdaji, ki jo je pripravil Fritz LOŠEK, *Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und der Brief des Erzbischofs Theotmar von Salzburg*, MGH Studien und Texte, Bd. 15 (Hannover 1997) 106.

²³ Milko KOS, *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* (Ljubljana 1936) 44 sl.; Herwig WOLFRAM, *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. Das Weißbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantanien und Pannonien (Graz 1979) 45 in 92 sl.; Lošek, *Die Conversio...*, 107. Enako tudi v slovenskem prevodu Konverzije Kajetana Gantarja v: Sveta brata Ciril in Metod v zgodovinskih virih. Ob 1100 letnici Metodove smrti, *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 7 (1985) 19 sl. Glede lokalizacije posameznih cerkva glej v op. oziroma v komentarjih omenjenih izdaj.

²⁴ Pleterski, Mitska stvarnost..., 525.

tam posvetili cerkev svete Marije itd., ampak so prišli in Karantancem posvetili cerkev svete Marije itd., in drugič, v stavku se ne omenjajo tri, ampak samo dve poimensko naštetih cerkvi.

Preden se lotimo analize novega branja Andreja Pleterskega pa moram omeniti, da obstoji še tretje, prav tako legitimno branje našega stavka Konverzije, katerega bi bilo v znanstveni razpravi, ki pretendira, da bo prav z novim branjem dotičnega stavka v temelju spremenila naše zgodovinsko znanje, nujno potrebno upoštevati in se do njega kritično opredeliti. To bi bilo edino znanstveno korektno, saj je med tremi različnimi interpretacijami lahko pravilna samo ena! Kar najbolj pade v oči je, da je Pleterski vedel za to tretje branje, saj ga je Hans-Dietrich Kahl predlagal v razpravi, ki jo Pleterski večkrat citira, dvakrat navaja še celo prav isto stran, na kateri Kahl začenja razpravo o tem vprašanju,²⁵ pa ni tega Kahlovega branja omenil niti z besedico. Bralec se bo ob primeru pomena besede stol spomnil, da ni prvič, da Pleterski znanstveno razpravo vodi tudi na način, da izpušča stvari, ki niso voda na njegov mlin oz., ki bi lahko pomenile palico v njegovem kolesju. Skratka, Kahl razume dotični stavek Konverzije tako, da so Modest in duhovniki posvetili v Karantaniji in *Liburnia civitate* dve cerkvi (ena naj bi bila cerkev svete Marije, ki jo Kahl lokalizira v Lungau (Althofen-Mariapfarr), druga (*et aliam*) pa nekje v prostoru Spittala), tretjo pa *ad Undrimas*. Zaradi takšne interpretacije je moral Kahl pojem *Liburnia civitas* razumeti kot teritorij in ga razširiti vse do Lungaua, proti čemur je še v istem zborniku polemiziral Dopsch (ali Pleterski tudi te razprave, ki je prav tako bistvena za njegovo interpretacijo, ne pozna?) in Kahlova izvajanja zavrnil v obeh glavnih točkah: da Konverzija ne daje osnov za takšno interpretacijo pojma *civitas* in da je iz vrste razlogov cerkev sv. Marije potrebno lokalizirati h Gospe Sveti in ne v Lungau.²⁶ Kasneje je tudi Wolfram pokazal, da najboljši argumenti govorijo za to, da je med več cerkvami koroškega prostora, ki so bile posvečene sv. Mariji, mišljena v Konverziji prav gosposvetska.²⁷ Današnje stanje raziskav je takšno, da Kahlovo interpretacijo zadevnega stavka Konverzije lahko smatramo za ovrženo, mi pa se bomo h Dopschevim argumentom vrnili v tisti točki, ko bo na vrsto prišla kritika pojma *civitas*, ki ga je Pleterski interpretiral povsem v Kahlovem smislu.

Sedaj pa pogledjmo, kako je Pleterski iz navedenega stavka Konverzije izluščil posebno kneževino Liburnijo. Tako, da je svoj predlog branja stavka (*»In ko so ti prišli, so tam posvetili Karantancem cerkev svete Marije in neko drugo na področju Liburnije, natančneje v Undrimah«*) interpretiral na način, da je bila Marijina cerkev pri Karantancih, tista v Undrimah pa v Liburniji; to je v nekem drugem, od Karantancev ločenem političnem prostoru.²⁸ Andrej Pleterski je tudi tu – kot že v primeru primerjave obrisa zahodnega sedeža vojvodskega stola s Stolom v Karavankah – videl nekaj, česar ostali ne vidimo. Kljub njegovemu novemu branju, stavek lahko še vedno razumemo tako, da so duhovniki, ki so prišli, posvetili Karantancem *obe* cerkvi, »cerkev sv. Marije in neko drugo na področju Liburnije«. Karantanci in Liburnija se namreč ne izključujeta in slednja lahko spada k prvim. Če Pleterski stavka ne bi obravnaval izolirano, ampak v kontekstu napisanega, potem bi videl, da je takšno razumevanje stavka – da so vse posvečene cerkve bile v Karantaniji oz. pri Karantancih – edino možno. Cela zgodba o posvetitvi cerkva se namreč začne že na začetku 5. poglavja Konverzije s knezom Karantancev Hotimirjem (*preminatus dux Carantanorum*), ki je prosil salzburškega škofa Virgila, naj obišče »krščansko ljudstvo tega plemena« (*populus gentis illius*)²⁹ in ga okrepi v veri. Ker škof osebno ni mogel priti, je poslal škofa Modesta, da bi učil »to ljudstvo« (*illa plebs*), z njim pa tudi več duhovnikov, enega diakona in druge klerike. Virgil je Modesta tudi pooblastil, da po kanonskih

²⁵ Hans-Dietrich KAHLE, Das Fürstentum Karantanien und die Anfänge seiner Christianisierung, v: Karantanien und der Alpen-Adria-Raum im Frühmittelalter (Hg. G. Hödl, J. Grabmayer), 2. St. Weiter Historikergespräche (Wien, Köln, Weimar 1993) 62 sl.; Pleterski, Mitska stvarnost..., 520, zlasti 521 in 523, 524 (dvakrat).

²⁶ Heinz DOPSCH, Das Erzbistum Salzburg und der Alpen-Adria-Raum im Frühmittelalter unter besonderer Berücksichtigung der Salzburger Slawenmission, v: Karantanien und der Alpen-Adria-Raum im Frühmittelalter (Hg. G. Hödl, J. Grabmayer), 2. St. Weiter Historikergespräche (Wien, Köln, Weimar 1993) 120 sl.

²⁷ Herwig WOLFRAM, Salzburg, Bayer, Österreich. Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und die Quellen ihrer Zeit, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband (= MIOG Erg. Bd.) 31 (1995) 281.

²⁸ Pleterski, Mitska stvarnost..., 524.

²⁹ Da so s *populus gentis* mišljeni kristjani, tj. krščanski del plemena večinoma še poganskih Karantancev gl.: Manfred HELLMANN, Der Begriff »populus« in der Conversio Bagoariorum et Carantanorum, v: Cyrillo-Methodiana. Zur Frühgeschichte des Christentums bei den Slaven (Hrsg. M. Hellmann, R. Olesch, B. Stasiewski, F. Zagiba; Köln-Graz 1964) 161–167; Lošek, Die Conversio..., 106 in op. 52; Wolfram, Salzburg..., 280.

določilih posvečuje cerkve in nastavlja duhovnike. »Le-ti so prišli med Karantance in tam posvetili... (oz. po Pleterskem: In ko so ti prišli, so tam posvetili Karantancem...)« več cerkva.³⁰ Pripoved in misel sta ves čas jasni. Ves čas teče beseda samo o Karantancih: na salzburškega škofa se je obrnil karantanski knez s prošnjo za pokristjanjenje njegovega – karantanskega – plemena. Modest je bil poslan z nalogo, da širi krščanstvo med Karantanci, in ko je prišel (k njim), jim je – Karantancem – tudi posvetil omenjene cerkve! *Civitas Liburnia* je povsem jasno samo topografska oznaka, s katero je označen eden od krajev, kjer je Modest Karantancem posvetil cerkve in ne neka posebna od Karantanije ločena politična tvorba (kneževina). Interpretacija Andreja Pleterskega je izven vsakega konteksta vira samega. Da bi jo vsaj kolikor toliko rešil, mora naplesti zgodbo, da je avtor Konverzije hotel ustvariti vtis, da »Liburnija pripada Karantancem«, čeprav v resnici ni tako, ampak je Liburnija »protistava« Karantaniji in »Salzburga ni vabila«³¹ (? P. Š.). Tako! Tu se je Pleterskemu, ki lovi svoj lasten rep, dogodila usodna metodološka napaka: vir, s katerim šele dokazuje, da je obstajala posebna kneževina Liburnija, hkrati interpretira tako, da le-ta zavestno zanika njen obstoj! Se pravi, po Konverziji pripada – in to z besedami »ker je samo tako lahko [avtor Konverzije namreč; op. P. Š.] ustvaril vtis« priznava tudi Pleterski – Liburnija Karantancem. Da pa v resnici ni tako, nas Pleterski prepričuje z istim virom. Če bi bilo res, kar trdi, da namreč pisec Konverzije v primeru Liburnije zavestno manipulira, bi moral najprej neodvisno od Konverzije dokazati njen obstoj.

Na tej točki bi polemiko o obstoju posebne kneževine Liburnije lahko mirno zaključil, še posebej, ker nam prvovrsten vir, neodvisno od Konverzije potrjuje, da je Karantanija obsegala tudi zgornjo Koroško oz. zgornjo dolino Drave; to je prostor, kamor hoče Pleterski umestiti Liburnijo. V »nemajhnem sporu«, ki se je v začetku 9. stoletja razvnel med oglejskim patriarhom in salzburškim nadškofom glede cerkvene pripadnosti Karantanije, je leta 811 Karel Veliki razsodil, da naj se *provincia Karantana* razdeli med obe metropolitiji po reki Dravi, ki teče po njeni sredini (*ut Drausus fluvius qui per mediam illam provinciam currit, terminus ambarum dyoceseon esset*). Da tukaj ni mišljena samo Drava npr. od Beljaka navzdol, ampak tudi njen zgornji tok, je razvidno iz naracije dotične listine, kjer je povedano, da se je oglejski patriarh Urs v sporu in procesu, ki je sledil, skliceval na to, da je provinca Karantanija (kot naslednica nekdanjega notranjega Norika) še pred prihodom Langobardov v Italijo leta 568 spadala pod oglejsko cerkev, o čemer pričajo sinodalni zapiski, iz katerih izhaja, da so *civitates* te province spadale pod oglejsko cerkev (*per synodalia gesta que tunc temporibus ab antecessoribus suis Aquilegensis ecclesie rectoribus agebantur, ostendi posse predictae Karentane provincie civitates ad Aquilegiam esse subiectas*).³² S *civitates* so seveda mišljena antična mesta in škofijski sedeži Aguntum pri Lienzu na današnjem Vzhodnem Tirolskem, Teurnia pri Spitalu in Virunum na Gosposvetškem polju.³³ In ko je kralj Karlman leta 878 podelil samostanu v Öttingu dvor Treffen s pripadajočo posestjo, ki je ležala med Dravo, Millstattskim in Sojskim jezerom ter Beljakom, je v listini rečeno, da leži omenjena posest in *partibus Carentaniae Sclaunieque regionis*.³⁴ Na tem mestu lahko očitamo Pleterskemu še eno temeljno metodološko nepravilnost: namesto, da bi v raziskavo pritegnil vse vire, ki so relevantni za obravnavano problematiko, je vire selekcioniral in obravnaval le tiste, za katere je mislil, da podpirajo njegovo idejo o posebni kneževini Liburniji. Prav iz načina, kako je uporabljal vire, je tudi razviden potek njegovega dela: najprej je imel rezultat; to je idejo, da je poleg Karantanije obstajala še Liburnija (ki jo je rabil tudi zato, da je še vedno historično vprašljivi³⁵ Domicijan postal liburnijski knez³⁶), ki ji je bilo nato v virih – pa čeprav na silo – potrebno najti ustrezno podlago.

³⁰ CBC, c. 5 (Lošek, Die Conversio..., 106).

³¹ Pleterski, Mitska stvarnost..., 524.

³² MHDC III, 1, št. 1; Gradivo II, 37, št. 37; gl. Harald KRAHWINKLER, Friaul im Frühmittelalter. Geschichte einer Region vom Ende des fünften bis zum Ende des zehnten Jahrhunderts, Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 30 (1992) 166–168.

³³ Hans-Dietrich KAHL, Zwischen Aquileja und Salzburg. Beobachtungen und Thesen zur Frage romanischen Restchristentums im nachvölkerwanderungszeitlichen Binnen-Noricum (7.–8. Jahrhundert), v: Die Völker an der mittleren und unteren Donau im fünften und sechsten Jahrhundert (Hrg. H. Wolfram, F. Daim) ÖAW, Phil.-hist. Kl., Bd. 145 (Wien 1980) 58; Othmar HAGENEDER, Die kirchliche Organisation im Zentralalpenraum vom 6. bis 10. Jahrhundert, v: Frühmittelalterliche Ethnogenese im Alpenraum (Hrsg. H. Beumann, W. Schröder), Nationes 5 (Sigmaringen 1985) 210 sl., zlasti 225; Rajko BRATOŽ, Vpliv oglejske cerkve na vzhodnoalpski in predalpski prostor od 4. do 8. stoletja, Zbirka Zgodovinskega časopisa 8 (1990) 9 sl.; Krahwinkler, Friaul..., 166.

³⁴ MHDC III, 16, št. 41; Gradivo II, 184, št. 248.

Preden zaključim, si še pogledajmo, kako je Pleterski – zdaj lahko zanjo že rečemo fantomski – liburnijski kneževini določil njen obseg in meje. Ker pojmuje *seu* (*sive*) v že večkrat omenjenem stavku petega poglavja Konverzije kot ločni veznik v pomenu »oziroma« in ne kot vezalni veznik v pomenu »in«, je seveda in *Liburnia civitate seu ad Undrimas* prevedel z »na področju Liburnije, natančneje v Undrimah«. Ker nadalje soglaša z mnenjem dosedanje historiografije, da je *ad Undrimas* kraj, ki je ležal ob zgornji Muri nekje v okolici Knittelfelda, je seveda nujno moral razumeti pojem *civitas* (*Liburnia*) kot obsežen teritorij (in ne kot kraj), ki je iz zgornje doline Drave segal še v zgornjo dolino Mure.³⁷

Najprej moram ugotoviti, da ni nujno, da *seu* obravnavanega stavka razumemo samo kot ločni veznik, kajti v primerjalnih primerih, ki jih Pleterski navaja iz Konverzije in ki naj bi potrdili njegovo tezo, jih lahko razumemo tudi kot vezalne veznike. Vsaj v prvih treh (od štirih) primerih je tako! Pa pojdimo po vrsti.

1. primer: *Sequitur... catalogus episcoporum sive abbatum eiusdem Iuvavensis sedis*. Pleterski pravi: »Avtor je namesto *et* [kot je v predlogi; op. P. Š.] uporabil *seu*. To je storil namenoma, ker mu je *seu* pomenil nekaj drugega kot *et*, Tu bi bil ustrezen prevod »oziroma«. Z njim je zabrisal razliko med *episcopos* in *abbas* na salzburški stolici.³⁸ Pleterski na tem mestu stvari prejudicira. Ali piscu *sive* (*seu*) res pomeni nekaj drugega kot *et*, mora šele ugotoviti. On pa celo trdi, da je avtor Konverzije to storil namenoma, saj da je hotel zabrisati razliko med škofi in opati. Če bi pisec res imel takšen namen, zakaj bi potem v samem tekstu lepo za vsakega, ki je vodil salzburško cerkev, povedal, ali je bil škof ali pa opat?³⁹ Ena od predlog, če ne celo edina predloga za ta katalog, mu je bila salzburška Bratovščinska knjiga (*Liber confraternitatum*),⁴⁰ kjer imamo pod rubriciranim naslovom *Ordo episcoporum vel abbatum defunctorum* od Ruperta do Virgila naštetih osem predstojnikov salzburške cerkve, od katerih jih je pet označenih z *episcopus et abbas*.⁴¹ Ali ne bi mogel pisec Konverzije *sive* (*seu*) uporabljati v pomenu *vel* / *et* svoje predloge? *Sive* prvega primera bi torej lahko razumeli tako ali drugače. Da pa ne bo dileme, je poskrbel kar pisec Konverzije sam, ko v začetku tretjega poglavja, kjer povzema vsebino prvih dveh, pravi: *Actenus praenotatum est, qualiter Bawari facti sunt christiani seu numerus episcoporum et abbatum conscriptus in sede Iuvavensi*.⁴² S tem odpade tudi vsako ugibanje o domnevnih namerah avtorja Konverzije, zabrisati razlike med škofi in opati.

2. primer je pravkar citirani latinski tekst, ki se takoj nadaljuje s 3. primerom: *Nunc adiciendum est, qualiter Sclavi, qui dicuntur Quarantani, et confines eorum fide sancta instructi christianique effecti sunt, seu quomodo Huni Romanos et Gothos atque Gepidos de inferiori Pannonia expulerunt*.⁴³ Takole komentira oba pasusa Pleterski: »Tu gre za povzetek vsebine posameznih poglavij. Prvi *seu* spaja dva bavarska dela, drugi *seu* slovanskega in panonskega. Tako prva dva dela sestavljata eno celoto, druga dva drugo celoto. ... Tudi tu sta oba *seu* izbrana namenoma, ker imata drugačen pomen, kot bi ga imel *et*, ki bi vsebino razbil na štiri dele. Torej imata spet klasičen pomen. V prevodu bi bil »oziroma« kar dober.«⁴⁴ Sam nasprotno mislim, da bi bil v prevodu »in« boljši.⁴⁵

³⁵ Kamniti fragment z napisom, ki ga je v Millstattu ponovno odkril Glaser in ga interpretiral kot Domicijanov nagrobnik, ki je nastal po letu 800 (Franz GLASER, Eine Marmorinschrift aus der Zeit Karls des Großen im Millstatt, Carinthia I 183 (1993) 303–318) pri sedanjem stanju raziskav ne more služiti kot dokaz za historičnost Domicijana, kajti paleografska analiza, ki jo je naredil Karl FORSTNER, Das paläographische Umfeld des sogenannten Domitianfragment, Carinthia I 186 (1996) 429–439 »izključuje nastanek pisave na kamnu v karolinškem in otonskem času« (str. 436); prim. podobno kritično mnenje Wolframa, Salzburg..., 289. Hans-Dietrich Kahl naj bi v še neobjavljeni razpravi Der Millstätter Domitian, ki pa je bila Pleterskemu dostopna, zbral »največ dokazov o njegovi resničnosti«. O tem Kahlovem delu, ki ga nisem imel v rokah, seveda ne morem nič reči, lahko pa navedem, da je bil Kahl, Das Fürstentum Karantanien..., 66, še leta 1993 na stališču, »daß die Benediktiner dieses Seestifts [Millstatta, op. P. Š.] ihren Heiligen [Domicijana, op. P. Š.] frei erfanden«.

³⁶ Pleterski, Mitska stvarnost..., 526.

³⁷ Pleterski, Mitska stvarnost..., 522 sl., 524.

³⁸ Pleterski, Mitska stvarnost..., 523.

³⁹ CBC, c. 2 (Lošek, Die Conversio..., 98 sl.).

⁴⁰ Kos, Conversio..., 19; Wolfram, Conversio..., 64; Lošek, Die Conversio..., 30, 35.

⁴¹ Wolfram, Salzburg..., 252. Fotografijo dotičnega kataloga prvih salzburških škofov in opatov od Ruperta do Virgila v Bratovščinski knjigi gl. v: Dokumenti slovenstva (Ljubljana 1994) 32.

⁴² CBC, c. 3 (Lošek, Die Conversio..., 100).

⁴³ CBC, c. 3 (Lošek, Die Conversio..., 102).

Kajti tako v prvem delu (2. primer), kjer je povzeta vsebina tistega, kar je avtor Konverzije že obravnaval v prvih dveh poglavjih, kakor v drugem delu (3. primer), kjer je povzeta vsebina tistega, kar šele bo predmet naslednjih poglavij, je pred in za *seu* govora o vsebinsko dveh različnih stvareh. V 2. primeru je najprej govora o tem, kako so bili Bavarci pokristjanjeni, in nato o škofih in opatih salzburske stolice; v 3. primeru pa najprej o pokristjanjenju Karantancev in nato o zgodovini Panonije. V takšno konstrukcijo ne sodi *seu* v pomenu ločnega veznika »oziroma«, s katerim »vežemo dva sinonimna izraza ali iščemo primernejšega ali se nam razloček ne zdi važen« oz. ki »povezuje dva dela, pri čemer drugi pogosto natančneje opredeljuje prvega,«⁴⁶ ampak bolj *seu* v pomenu vezalnega veznika »in«. Med pokristjanjenjem Bavarcev in seznamom salzburskih škofov in opatov ter med pokristjanjenjem Karantancev in zgodovino Panonije je le menda takšna razlika, da jih bolje povezuje »in« kot »oziroma«. Tudi ne bi *et* »in« vsebine razbil na štiri dele, kot misli Pleterski. Kajti vsebinsko sta stavka tako ali tako že razbita na štiri dele in to, da tvorita prva dva dela (prvi stavek) eno celoto, druga dva dela (drugi stavek) pa drugo celoto tretjega poglavja Konverzije, ne izhaja iz *seu*, ampak iz tega, da prvi del povzema že napisano (*Actenus praenotatum est*), drugi pa to, o čemer bo šele tekla beseda (*Nunc adiciendum est*). Tudi v drugem in tretjem primeru bo torej prevod pravilnejši, če bomo *seu* prevajali z »in« in ne z »oziroma«, medtem ko je *sive* 4. primera – in tu se strinjam s Pleterskim – potrebno razumeti v pomenu ločnega veznika.

Ta nekoliko daljši ekskurz je bil potreben zato, da sem pokazal, da *seu* (*sive*) v Konverziji lahko razumemo in prevajamo tako ali drugače. To pa hkrati pomeni, da tudi prevod Pleterskega, ki je »*et aliam in Liburnia civitate seu ad Undrimas*« prevedel z »in neko drugo [cerkev; op. P. Š.] na področju Liburnije, natančneje v Undrimah« ni nujen, čeprav je mogoč. Ali pa je ta prevod tudi pravilen in ali je Modest posvetil dve ali tri cerkve, pa je odvisno od interpretacije pojma *Liburnia civitas*, ki ga Pleterski razume kot velik teritorij (v smislu antičnih mestnih teritorijev), ki je poleg zgornjedravske doline pokrival še dolino zgornje Mure, kjer je stal *ad Undrimas*.

Kahl je bil prvi, ki je *Liburnia civitas* Konverzije interpretiral na način, da ga je potrebno razumeti v poznoantičnem pomenu in da je z njim salzburški pisec mislil teritorij, ki je na severu segal vse do Tur in Lungau.⁴⁷ Dopsch je v polemiki s Kahlom najprej opozoril na metodološko napako, ki jo je le-ta naredil, ko je pomen eksaktnega strokovnega termina znotraj enega vira hotel preinterpretirati s sklicevanjem, da ima ta termin v drugem viru (v drugem času) drug pomen.⁴⁸ Za pravilno interpretacijo spornega mesta Konverzije je zato potrebno predvsem pogledati, v kakšnem pomenu je besedo *civitas* uporabljal njen pisec. Če pustimo naš »sporni« primer ob strani, potem je avtor Konverzije *civitas* uporabil v sedmih primerih: v 1. poglavju poroča, da je bil Rupert škof *in Wormatia civitate*, da ga je bavarski vojvoda sprejel *in Ratispona civitate* in da je na svoji poti prišel tudi *ad Lauriacensem civitatem*,⁴⁹ v 6. poglavju piše, da so nekdanji Rimljani zasedli ozemlja Spodnje Panonije in sosednjih pokrajin ter da so v svojo obrambo tam zgradili *civitates et munitiones*,⁵⁰ v 11. poglavju pa, da je Salzburški nadškof Liupram poslal Pribini mojstre, ki so *infra civitatem Priwinę* (Blatenski kostel) zgradili cerkev mučenca Hadrijana. V istem mestu (*in eadem civitate*) je tudi cerkev Janeza Krstnika, izven (*et foris civitatem*), v različnih krajih, pa je še več cerkva, ki so bile posvečene za nadškofa Liuprama.⁵¹

Iz naštetih primerov je povsem nesporno razvidno, da pisec Konverzije dosledno uporablja *civitas* v pomenu kraj in ne teritorij. Še zlasti je to jasno v 11. poglavju. To je moral uvideti in priznati tudi Pleterski, pa kljub temu povsem brez osnove trdi, da je avtor Konverzije prav pri Liburniji naredil

⁴⁴ Pleterski, Mitska stvarnost..., 523.

⁴⁵ Pleterski se na tem mestu sklicuje tudi na dosedanje prevode dotičnega pasusa. Toda to spet naredi na nekorekten način, saj navaja samo, kako sta Gantar in Wolfram prevajala *seu* 3. primera, ne pa tudi *seu* 2. primera. Sedaj, ko imamo še Loškov prevod (ki ga, kot že rečeno, Pleterski še ni mogel poznati), je statistika sledeča: vsi trije prevodi (Gantarjev, Wolframov, Loškov) prevajajo prvi *seu* v 2. primeru z »in«; drugi *seu* v 3. primeru pa prevaja Gantar z »dalje«, Wolfram z »oziroma« in Lošek z »in«.

⁴⁶ Pleterski, Mitska stvarnost..., 522.

⁴⁷ Kahl, Das Fürstentum Karantanien..., 67 sl.

⁴⁸ Dopsch, Das Erzbistum Salzburg..., 121 in op. 139.

⁴⁹ CBC, c. 1 (Lošek, Die Conversio..., 90 sl.).

⁵⁰ CBC, c. 6 (Lošek, Die Conversio..., 108).

⁵¹ CBC, c. 11 (Lošek, Die Conversio..., 126).

izjemo in da edino tu, v celi Konverziji, *civitas*, ne pomeni kraja, ampak teritorij.⁵² Tukaj se še enkrat pokaže njegova nekorektnost, ko se metodoloških pravil, na katera *sam* pristaja in jih uporablja, drži samo takrat, ko mu ustrezajo. Prav s primerjalno analizo vseh mest v Konverziji, kjer se uporablja *seu* (*sive*), je dokazoval pravilnost svojega prevoda »*et aliam in Liburnia civitate seu ad Undrimas*«. Sedaj, v primeru *civitas*, pa nimajo rezultati primerjave zanj nobene veljave, ampak naj bi prav v spornem primeru šlo za izjemo, ki jo dokazuje s – *seu*! Da je takšno dokazovanje nično, so pokazali že gornji odstavki o pomenu tega veznika v Konverziji in tudi pomen *civitas* v primeru Liburnije ni nobena izjema, kajti povsem jasno je, da uporablja avtor Konverzije pojem *civitas* za nekdanja rimska mesta – kar je še posebej razvidno iz 6. poglavja –, kamor poleg Wormsa, Regensburga in Lorch spada tudi Liburnia/Teurnia. Iz te vrste izstopa edino Pribinov Blatenski kostel, ki pa je, kot je to na razumen način pokazal in razložil Dopsch, označen kot *civitas* zato, ker je bil knežji center; podobno kot je bil Regensburg vojvodski.⁵³ S tem ko je, mislim, dovolj argumentirano pokazano, da *civitas* Konverzije ne pomeni teritorija, tudi *ad Undrimas* (oz. zgornja dolina Mure) ni mogel ležati in *Liburnia civitate*!⁵⁴ Hkrati sedaj vemo, kako je v dilemi »oziroma/in«⁵⁵ potrebno prevajati *seu* našega spornega stavka in končno, da je Modest posvetil tri cerkve na treh različnih krajih in ne samo dve! S tem se je tudi Liburnija Andreja Pleterskega že drugič izkazala za fantomsko kneževino.

Ker pa neodvisno od Konverzije dokazuje, da samostan v Innichenu »ni bil na mejah Karantanije, ampak najkasneje v 9. st. Liburnije«,⁵⁵ si pogledjmo še to njegovo argumentacijo, ki ima dve točki. Prvič, v ustanovni listini samostana v Innichenu iz leta 769 je na dveh mestih govora o Slovanih (meje podeljene posesti grede *a rivo quae vocantur Tesido usque ad terminos Sclauorum, id est ad rivolum montis Anrasi*; samostan je bil ustanovljen z namenom misijona: *et propter incredulam generationem Sclavatorum ad tramitem veritatis deducendam*)⁵⁶ in ne o Karantancih. Drugič, »neka različica freisinškega kartularja k restitucijski listini«⁵⁷ (sic!; P. Š.), s katero je Ludvik Pobožni 5. februarja 816 vrnil in potrdil freisinški škofiji samostan v Innichenu, ima zapisano, da je samostan ustanovil freisinški škof in *confinio Tiburniensi*.

Res je, da govori ustanovna listina samostana v Innichenu o Slovanih in ne o Karantancih. Toda eno in drugo se ne izključuje in s Slovani so bili lahko mišljeni tudi Karantanci, o čemer nam priča langobardsko, salzbursko in tudi freisinško (to je bavarsko) gradivo. Po Pavlu Diakonu je v Karantaniji živel *Sclavorum gens*.⁵⁸ Pisec Konverzije govori o *Sclavi, qui dicuntur Quarantani*, pa o tem, da so Bavarci rešili Karantance (*Quarantanos*) pred Avari in jih podvrgli oblasti kraljev ter odpeljali talce s seboj, dokler jim niso po Borutovi smrti na prošnjo istih Slovanov (*eisdem Sclavis*) poslali Gorazda.⁵⁹ Iz freisinške tradicijske notice iz 830 pa zvemo, da je neki *Baaz de genere Carontania Sclauaniorum* podaril škofiji svojo posest.⁶⁰ S Slovani ustanovne listine samostana v Innichenu so bili torej lahko mišljeni tudi Karantanci. Toda ali je ta samostan res ležal na meji Liburnije?

5. februarja 816 je Ludvik Pobožni v Aachnu izstavil dve listini: salzburški nadškofiji, ki jo je tedaj vodil nadškof Arno, je potrdil imuniteto, ki jo je omenjeni cerkvi podelil že njegov oče Karel Veliki,⁶¹ z drugo listino pa je na prošnjo Arna vrnil in hkrati potrdil freisinški cerkvi samostan v Innichenu, ki ji je bil v preteklosti odtujen in ga je nazadnje imela v fevdu salzburška cerkev.⁶² Listina

⁵² Pleterski, Mitska stvarnost..., 524.

⁵³ Dopsch, Das Erzbistum Salzburg..., 121; prim. tudi Vasilij MELIK, Mesto (civitas) na Slovenskem, ZČ 26 (1972) 303 sl.; Wolfram, Conversio..., 93 in op. 16.

⁵⁴ Še toliko bolj, ker zgornja dolina Mure tudi v antiki ni spadala v okvir mestnega teritorija Teurnije, kar priznava tudi Pleterski, Mitska stvarnost..., 525.

⁵⁵ Pleterski; Mitska stvarnost..., 525.

⁵⁶ Die Traditionen des Hochstifts Freising, I. Bd. (744–926) (Hrsg. Theodor Bitterauf; München 1905) 61 sl., št. 34; Gradivo I, 274, št. 239.

⁵⁷ Pleterski, Mitska stvarnost..., 525.

⁵⁸ Pavel Diakon (Paulus Diaconus), Zgodovina Langobardov (Historia Langobardorum) (Maribor 1988) V/22 (str. 216).

⁵⁹ CBC c. 3, 4 (Lošek, Die Conversio..., 102 sl.).

⁶⁰ Die Traditionen... I, 504, št. 589.

⁶¹ Salzburger Urkundenbuch, Bd. II. (Hrsg. Willibald Hauthaler und Franz Martin; Salzburg 1916) 14 sl., št. 5; Gradivo II, 46, št. 49.

⁶² Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis, Fontes rerum Austriacarum II, Bd. 31 (Hrsg. Josef Zahn; Wien

ni ohranjena v originalu, ampak v dveh prepisih iz 12. stoletja. Prvi je overovljena kopija (*vidimus*), ki se nahaja v samostanskem arhivu v Innichenu (= A), drugi je vpisan v freisiniški tradicijski in kopalni knjigi (to je tista »neka različica freisinškega kartularja k restitucijski listini Ludvika Pobožnega« Pleterskega!), ki se danes nahaja v Münchnu (= B) in v kateri je, med drugim, zapisana tudi *Notitia bonorum de Lonka*, najstarejši urbarialni zapis za slovensko ozemlje.⁶³ Teksta nista identična, ampak je prepis v tradicijski knjigi nedvomno slabši od vidimusa. Devocijska formula v intitulaciji Ludvika Pobožnega (*divina praeordinante providentia*) je v B pokvarjena, medtem ko je v A povsem v skladu s predpisi pisarne (*divina ordinante providentia*).⁶⁴ Namesto *Frisingensi(s)* v A ima B dvakrat napačno *Frisingensit*. Po B naj bi bil v Freisingu 816 škof še Atto (namesto Hitto, kot je pravilno v A), čeprav je ta nekdanji opat samostana v Scharnitzu, ki je 769 prejel tudi Innichen, umrl leta 811 itd.⁶⁵ Zaradi diplomatskih in vsebinskih napak v B, je Joseph Zahn, dokler je poznal le prepis v tradicijski knjigi, ne pa še vidimusa, celo sumil, da gre za falsifikat in ne za pristno listino,⁶⁶ ki jo je kasneje po A tudi objavil.⁶⁷ Iz povedenega sledi, da pride kot vir in podlaga za interpretacijo lahko v poštev samo in izključno A, ki med drugim pravi, da je Atto zgradil innichenski samostan *in confinio uidelicet Pudigin et Carniensi ubi Draus fluius oritur*, medtem, ko ima B pokvarjeno *in confinio Tiburniensi ubi Draus fluius oritur*. Če ima Teurnija/Liburnija v B kakšno zvezo z realnostjo, potem jo je mogoče povezovati le z Lurnsko grofijo, ki se prvič omenja 974 in je v 11. ter v začetku 12. stoletja obsegala zahodnokoroški in vzhodnotirolski prostor⁶⁸ in ki bi bila lahko poznana prepisovalcu Ludvikove listine v freisinško tradicijsko knjigo.

Tako se je razblinila še Liburnija listine Ludvika Pobožnega in njena zahodna meja v Pustertalu. Kako je Pleterski določil njeno južno mejo, ki da je potekala »približno od Beljaka, mimo Osojskega jezera, do doline zgornje Krke«,⁶⁹ pa je sploh posebno poglavje »nove znanosti«, ki jo imenovani uvaža v slovenski prostor. To je določil nič več in nič manj kot z »mejo med vzhodnim in zahodnim koroškim slovanskim narečjem, ki jo izpričujejo krajevna imena od 10. st. dalje«. Najprej o metodi. Kot arheologu je Pleterskemu več kot dobro poznano, kako zelo vprašljivo, zavajajoče in tudi metodološko napačno je na osnovi materialne kulture določati etnične, politične in podobne meje.⁷⁰ Isto metodološko načelo velja tudi za jezikovne meje, da o meji med narečji sploh ne govorim. Le vprašajmo se, koliko so se v zgodnjem srednjem veku politične meje pokrivala z jezikovnimi, in pogledjmo v našo bližnjo sosesčino? Ali niso npr. tudi tisti Slovani v *regio Zellia*, ki so v drugi polovici 7. in prvi polovici 8. stoletja plačevali tribut langobardskim furlanskim vojvodam, spadali hkrati tudi v njihovo politično sfero?⁷¹ In ali niso npr. tisti Slovani pod vodstvom župana *Physsa*, ki se leta 777 omenjajo v ustanovni listini samostana v Kremsmünstru živeli na starobavarskih tleh znotraj bavarske vojvodine?⁷² Če bi tako kot Pleterski iz jezikovnih meja delali zaključke o političnih, potem bi bil

1870) 11 sl., št. 9; Gradivo II, 45, št. 48; Regesta Imperii I, Die Regesten des Kaiserreichs unter den Karolingern 751–918 (nach Johann Friderich Böhmer neu bearbeitet von Engelbert Mühlbacher, vollendet von Johann Lechner; Innsbruck 1908²) 258, št. 607.

⁶³ Gl. op. 62 (Codex diplomaticus, Regesta Imperii I); Joseph ZAHN, Die freisingischen Sal-, Copial- und Urbarbücher in ihren Beziehungen zu Österreich, Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen 26 (1861) 193 sl., zlasti 222–223, 231.

⁶⁴ Herwig WOLFRAM, Lateinische Herrschertitel im neunten und zehnten Jahrhundert, v: Intitulatio II. Lateinische Herrscher- und Fürstentitel im neunten und zehnten Jahrhundert, MIOG Erg. Bd. 24 (1973) 64, 81.

⁶⁵ Gl. Codex diplomaticus..., 11 sl., št. 9; Regesta imperii I, št. 607.

⁶⁶ Zahn, Die freisingischen Sal., 207 in op. 3.

⁶⁷ Gl. op. 62.

⁶⁸ Therese MAYER, Die Grafschaft Lurn, v: razstavni katalog Spuren europäischer Geschichte, Spittal 800, 1191–1991 (Spittal 1991) 42 sl. in zemljevid na str. 245.

⁶⁹ Pleterski, Mitska stvarnost..., 525.

⁷⁰ Bogo GRAFENAUER, Ob tisočstiristoletnici slovanske naselitve na današnje slovensko narodnostno ozemlje, v: Pavel Diakon (Paulus Diaconus), Zgodovina Langobardov (Historia Langobardorum) (Maribor 1988) 346 sl.; O razmerju med materialno kulturo in etničnimi mejami je pisal tudi sam Andrej PLETERSKI, Etnogeneza Slovanov. Obrisi trenutnega stanja arheoloških raziskav (posebna številka Arheo, Ljubljana 1990) 5 sl.

⁷¹ Pavel Diakon (Paulus Diaconus), Zgodovina Langobardov (Historia Langobardorum), IV/38 (str. 170 in 192 z op. 66).

⁷² Gradivo I, 289 sl. in št. 256; prim. Herwig WOLFRAM, Grenzen und Räume. Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung (Wien 1995) 133 sl.

odgovor v obeh primerih negativen, čeprav je bilo v resnici ravno obratno. Po metodi Pleterskega, ki politične meje enači celo z mejami dialektov, lahko prostor vsakega posameznega slovenskega narečja proglasimo za posebno politično celoto. Poleg tega Pleterski sploh napačno povzema Heinza Dieterja Pohla in njegove karte, na katere se sklicuje: z izjemo prve karte, kjer se krajevna imena na Koroškem s staroslovanskim *šk* in *št* jasno delijo na zahodno in vzhodno skupino, se na ostalih treh kartah različne oblike krajevnih imen med seboj prepletajo in mešajo⁷³ in na njihovi podlagi ni mogoče potegniti zgoraj citirane meje.

Naj zaključim. Zlasti z izrednimi arheološkimi odkritji zadnjih let se je naše poznavanje zgodovine koroškega prostora od pozne antike do visokega srednjega veka silno povečalo. K temu je veliko pripomoglo tudi »novo branje starih virov« in tudi marsikatera že kot dejstvo ukoreninjena predstava je morala prepustiti svoje mesto novim razlagam. Toda do novih spoznanj – zlasti kar se tiče kritike virov in zlasti ne v zgodnjem srednjem veku, ko je le-teh relativno malo – ni mogoče priti po ovinku, mimo metodoloških in obrtnih pravil, ki so se v zgodovinski znanosti izoblikovala, izpilila in potrdila v izjemno dolgi praksi. Globoko se ne strinjam z Andrejem Pleterskim, da so pojasnjevalne možnosti dosedanjega, kot on pravi, »karantanskega modela« izčrpane in da omenjenih resnično pomembnih arheoloških odkritij, ki kažejo širši prostor Spittala v precej bolj pomembni luči, kot se je mislilo, »ni mogoče povezovati s karantansko tradicijo«. Nasprotno menim, da je mogoče vsa dosedanja odkritja interpretirati znotraj karantanske zgodovine, ki je s tem postala le še bogatejša in pestrejša. Karantanski okvir ostaja še naprej izhodišče našega raziskovanja in razmišljanja o zgodnesrednjeveški zgodovini širšega koroškega prostora, kajti poskus nove razlage, zgrajene na celi vrsti napačnih metodoloških izhodišč in interpretacij, ki jo je poskušal podati Andrej Pleterski z vzpostavitvijo alternativnega »liburnijskega modela«, se je pokazal za zgrešenega in neutemeljenega.

Peter Štih

⁷³ Heinz Dieter POHL, *Zur Sprache der Freisinger Denkmäler*, v: Zbornik Brižinski spomeniki, SAZU, Dela II/45 (Ljubljana 1996) 311 sl., zlasti karte na str. 317–320.